

SZENT LÁSZLÓ, A LOVAGKIRÁLY

Solymosi László

Szent László király tiszteletének kezdetei és szentté avatása

Szent László király 1095-ben távozott az élők sorából. Sírhelyét egészen a XX. század elejéig a források és a történeti feldolgozások kivétel nélkül egyértelműen meghatározták: az uralkodót az általa alapított váradi székesegyházban temették el. Mátyás Flórián történész (1818–1904) azonban 1900-ban új elképzeléssel állt elő.¹ Eszerint Szent László királyt először az ugyancsak általa alapított somogyvári bencés apátságban temették el, ahonnan később - valamikor 1192 előtt - vitték át földi maradványait Váradra és helyezték el a székesegyházban.

Mátyás Flórián egy olyan bullára, pontosabban annak egy kis részletére hivatkozott, amelyet II. Paszkál pápa állított ki 1106-ban a dél-franciaországi saint-gilles-i bencés apátság élén álló Hugó apát számára.² Szent László király 1091-ben az innen érkező szerzetesek számára építtette a somogyvári monostort.³

Ez az oklevél nem volt ismeretlen a magyar kutatás előtt. Először 1774-ben Pray György, majd mások is közzétették szövegét⁴, azonban

¹ Mátyás Flórián: Szent László és Imre királyok végnapjai és II. Endre életévei, fogsága és temetése. Budapest, 1900. 13-16.

² *Diplomata Hungariae antiquissima. Accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia.* I. Ab anno 1000 usque ad annum 1131. Edendo operi praefuit Georgius Györffy. Budapestini 1992. (= DHA) I. 352-353.

³ DHA I. 266-268.

⁴ Pray György: *Dissertatio historico-critica de Sancto Ladislao Hungariae rege.* Posonii 1774. 47–50. A kiadások felsorolását lásd DHA I. 352.

senki sem következtetett belőle Szent László somogyvári temetésére. Mátyás Flórián tévesen értelmezte a bulla egyik igen hosszú, többszörösen összetett mondatát. A mondat leegyszerűsítésével és fontos részeinek elhagyásával jutott a korábbiaktól eltérő álláspontra.

Mátyás Flórián véleménye gyorsan elterjedt és állításának egészen napjainkig csak kevesen mondtak ellent⁵, mivel a pápai bullát többnyire nem vették vizsgálat alá. Valójában az oklevél helyhatározói mellékmondata nem Szent Lászlóra, hanem a saint-gilles-i monostor alapítójára, Szent Egyedre vonatkozik, akinek sírja ma is látható a francia apátságban. Szent László királyt a váradi székesegyházban temették el, az impozáns somogyvári apátságban sohasem volt királysír.⁶

A kultusz kezdetei

A szentként való elismertetés esélyei annál nagyobbak voltak, minél több rendkívüli cselekedetre vonatkozó hír terjedt el az adott személyről.⁷

Szent Lászlót sokan ismerték: a főpapok, a főurak, azon egyházi intézmények papjai, szerzetesei, amelyeket ő alapított vagy adománnyal gazdagított. Ennél szélesebb körben is ismert volt. Szabolcson 1092-ben ő elnökölt az ország valamennyi világi előkelője, az egész papság és a

⁵ Tóth Sándor: A 11–12. századi Magyarország Benedek-rendi templomainak maradványai. In: *Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon.* Szerk. Takács Imre. Pannonhalma, 2001. 239, 262. Vö. Balogh Jolán: *Varadinum. Várad vára.* I-II. Budapest, 1982. I. 13., II. 24., Klaniczay Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban.* Budapest, 2000. 155-156.

⁶ A kérdés részletesebb kifejtését l. Solymosi László: Egy tévedés nyomában. Szent László király somogyvári temetésének legendája. In: *Örökség és küldetés. Bencések Magyarországon.* Szerk. Illés Pál Attila és Juhász-Laczik Albin. Budapest, 2012. I. 151-171. Vö. Solymosi László: Szent László király sírja, kultusza és szentté avatása. In: *Szent király, lovagkirály. Szent László-herma és koponyaereklye vizsgálatai.* Szerk. Kristóf Lilla Alida, Lukácsi Zoltán és Patonay Lajos. Győr, 2017. 16-39. A továbbiakban ez utóbbi cikk második részét foglaljuk össze.

⁷ Gericz József: *Krónikáink és a Szent László-legendá szövegkapcsolatai* In: *Középkori kútfőink kritikus kérdései.* Szerk. Horváth János, Székely György. 128.

nép tanuskodása mellett tartott zsinaton.⁸ Halála után a jótéteményeit élvező egyházi intézmények liturgikus keretben, kötelező módon megemlékeztek róla, hogy biztosítsák a király túlvilági boldogulását. A vele harcoló katonák felidéztek harci élményeiket és benne a király szerepét, meséltek róla, tovább adták emlékeiket. Az egyházi és világi előkelők az ország kormányzásában szerzett tapasztalataikat őrizték és vitték tovább. De mindebből az alapvetően egyedi élményanyagból az elhunyt uralkodó országos tisztelete aligha formálódott volna ki.

A kultusz kialakulásához szükséges alkalmas hely a váradi székesegyház volt, ahol a királysírnak fontos szerepe lett a kultusz kibontakozásában és továbbfejlődésében.⁹ A temetés volt az első esemény, amely alkalmat adott arra, hogy a különböző élményekkel, tapasztalatokkal bíró személyek találkozzanak egymással.

Pontosan nem tudjuk, hol halt meg László király.¹⁰ Az uralkodó holttestével Várad felé induló kocsi csodájából ítélve biztosan mondhatjuk, hogy nem Váradon. De a temetés 1095. július 29-én a váradi székesegyházban volt.¹¹

A távolságtól függően a holttest ideszállítása több-kevesebb napot vett igénybe. Útközben lovon vagy gyalog sokan csatlakoztak a látványos gyászmenethez és Váradig kísérték a királyt utolsó útjára. A koporsó előtt feltehetően egy vagy több lovat vezettek, hogy a templomi szertartás során, amikor a gyászmisében elérkezett az adományok átadásának

⁸ Závodszy Levente: A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai. (Függelék: A törvények szövege.) Budapest, 1904. 157.

⁹ Vö. Török József: Szent László liturgikus tisztelete. In: *Athleta Patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez.* Szerk. Mezey László. Budapest, 1980. 139., Ernő Marosi: *Der heilige Ladislaus als ungarischer Nationalheiliger. Bemerkungen zu seiner Ikonographie im 14-15. Jh.* *Acta Historica Artium Hungariae* 33 (1987-1988) 215.

¹⁰ Nyitrat minden forrásadat nélkül tekintik a halál színhelyének. Egy 14. századi naptárbejegyzés nyomán úgy vélik, hogy Zólyomban, illetve Óbudán halt volna meg a király. Kádár Tamás: *Az Árpád-házi uralkodók.* *Fons* 19 (2012) 75-76., Mollay Károly: *Középkori soproni naptárak.* *Soproni Szemle* 16 (1962) 4. sz. 15-16., Balogh Jolán: i. m. II. 24., Zolnay László: *Az elátkozott Buda – Buda aranykora.* Budapest, 1982. 551-555.

¹¹ Ulrich Winzer: *S. Gilles. Studien zum Rechtsstatus und Beziehungsnetz einer Abtei im Spiegel ihrer Memorialüberlieferung.* München, 1988. 376., Jaczko Sándor: *A váradi egyház 1524. évi zsinati határozatai.* Budapest, 2016. 58-60, 230.

az ideje, felajánlják az egyháznak.¹² Útközben sok mindenről beszélhetek, de leginkább az elhunyt uralkodóról.

A székesegyházba messze nem fért be mindenki. A koporsóval együtt vitték a király ezüst csatakürtjét és bárdját a székesegyházba, és mindkettő ekkor lett annak tulajdona.¹³ A csatakürt otlétéről van kora újkori forrás.¹⁴ A nagy bárd birtoklásának az 1557-ben készült leltár mellett tárgyi bizonyítéka is van.¹⁵ Nevezetesen a váradi káptalan 1291-ben készített nagyobbik pecsétnyomója, amelynek lenyomatain az uralkodó jobb kezében nem a szokásos jogar, hanem a bárd, Szent László attribútuma látható.¹⁶

Az egyetemes egyház régi gyakorlata szerint a koporsót a főoltár elé tették. Megkezdődött a halotti szertartás, a holttest jelenlétében elmondták a gyászmisé, gyászbeszédet, és végül a király tetemét a székesegyházban eltemették. A temetési szertartás minden bizonnyal a jelenlevők lakomájával ért véget.¹⁷

A temetés évfordulós napjain az általános liturgikus gyakorlat szerint az alapító király túlvilági boldogulásáért rendszeresen mutatnak be gyászmisé, melyet szintén étkezés követett.¹⁸ Az évfordulós mise alkalmával körmenetben felkeresték az elhunyt sírját, hogy ott

¹² Solymosi László: *Egyházi és világi (földesúri) mortuarium a 11–14. századi Magyarországon.* *Századok* 121 (1987) 554-555, 561.

¹³ Vö. Karácsonyi János: *Szent László király élete.* Budapest, 1926. 102.

¹⁴ Knauz Nándor: *Régi egyházi ékszerek.* *Magyar Sion* 1 (1863) 711-712., Pór Antal: *A pozsonyi társas-káptalani egyház leltára 1605-ből.* *Történelmi Tár* 1885. 774. Vö. Balogh Jolán: i. m. II. 130, 134.

¹⁵ Mikó Árpád, Molnár Antal: *A váradi középkori székesegyház kincstárának inventáriuma (1557).* *Művészettörténeti Értesítő* 52 (2003) 305, 307, 317.

¹⁶ Bunyitay Vincze: *A váradi káptalan legrégebbi statutumai.* *Nagyvárad, 1886.* 23-24. (A forrás új román kiadásban is elérhető.) Vö. Balogh Jolán: i. m. I. 14-15., Takács Imre: *A magyarországi káptalanok és konventek középkori pecsétjei.* Budapest, 1992. 94-98.

¹⁷ Karl Josef Merk: *Die messliturgische Totenehrung in der römischen Kirche. Zugleich ein Beitrag zum mittelalterlichen Opferwesen. I. Teil.* Stuttgart, 1926. 9-15, 90., Hans Lentze: *Begräbnis und Jahrtag im mittelalterlichen Wien.* *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte* 67, Kan. Abt. 36 (1950) 329-330.

¹⁸ Karl Josef Merk: i. m. 101-102., Hans Lentze: i. m. 335-336, 350-351.

elvégezzék az előírt szertartást.¹⁹ Az eseményen nemcsak a székesegyház papsága vett részt, hanem Várad lakói, a környékbeliek és mások is. A sírt, amely rövid idő alatt zarándokhellyé vált, az ünnepeken égő gyertyával ékesítették.

A kultusz kibontakozása és alakulása elválaszthatatlanul összeforrott a földi maradványokat rejtő sírral és a székesegyház papjaival, akiknek kötelessége és érdeke volt a kiemelkedő személyiség emlékének fenntartása és ápolása. A király túlvilági boldogulását szolgáló liturgikus cselekmény, a róla való megemlékezés szorosán kötődött a sírhoz, erre másutt nem volt mód. Ezért lett Szent László kultuszának központja a váradi székesegyház, nem pedig a zágrábi székesegyház vagy éppen a somogyvári monostor, noha alapítójuk szintén ő volt, és az évfordulós gyászmisét itt is megtartották, akárcsak Saint-Gilles-ben.²⁰

Jól mutatja Várad fontosságát a Legenda is. Fehérvár futólagos említése mellett Váradon kívül egyetlen magyarországi település sincsen benne megnevezve.

A csodás események többsége is Váradhoz kötődik. A Legenda a király életéből csak egyetlen olyan csodás történetet örökített meg, amely nem kapcsolódott konkrét helyhez, nevezetesen azt, amikor a király sajátos módon gondoskodott éhező seregének ellátásáról.²¹ Nem kétséges, hogy a Legenda ősváltozatát a szentté avatás előtt Váradon írták.²² Ott is egészítették ki az 1192-ben és nem sokkal utána a sírnál történt csodás eseményekkel.²³ A váradi székesegyházban imádkozott éjjel a király, amikor az őt megleső szolga szerint csodás módon a levegőbe

¹⁹ Policarpus Radó: *Libri liturgici manu scripti bibliothecarum Hungariae et limitropharum regionum. Primae partis editio revisa et aucta cui et toti adlaboravit Ladislaus Mezey.* Budapest, 1973. 75.

²⁰ Ulrich Winzer: i. m. 170, 199, 376.

²¹ *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. I–II. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery.* Budapestini 1937–1938. (= SRH) II. 520.

²² SRH II. 513. (Bartoniék Emma megállapítása.)

²³ SRH II. 525–527.

emelkedett.²⁴ A végakarát teljesítésének követelményére²⁵ figyelmeztető kocsi-csoda Váradra vezette a temetési menetet. A Legenda elbeszélése szerint a hívek a nagy nyári meleg és a hosszú út miatt haboztak a holttestet Váradra vinni. Okosabbnak látták a fehérvári egyház mellett dönteni. Egy fogadóhoz érve, a fáradságtól és a szomorúságtól elcsigázva elaludtak. Miután elnyomta őket az álom, a kocsi, amelyre a testet rakták, mindenféle állati vonóerő nélkül magától megindult Váradra a helyes úton. Ébredés után a hívek mindenfelé keresték, amíg meg nem találták a Várad felé magától futó szekeret. Látván, hogy a király testét isteni erő viszi ama helyre, ahová temetkezését maga választotta, útjukat minden habozás nélkül Várad felé vették.²⁶

A többi csoda a váradi temetéskor vagy később a sírnál történt. A király szentségének a híre idevonzotta a gyógyulásért könyörgő híveket.²⁷ A sírhoz kötődik Valter váradi püspök sajátos istenítélete.²⁸

A Legenda szerint II. István uralkodása (1116–1131) idején egy ispán lopással vádolt meg egy vitézt, s a király Valter püspököt bízta meg a per befejezésével. A püspök Szent László érdemeiben bízva, annak sírjára helyezte a per tárgyát képező ezüst tálat, hogy Isten döntse el, kit illet meg az ezüstnemű. Amikor az ispán meg akarta ragadni a tálat, félholtan összeesett.²⁹ A bizonyító eljárás leírását a Legenda két változatban örökítette meg. Az egyik csak az ispán felsüléséről szólt, míg a másik ezt kiegészítette azzal, hogy a vitéz a sírról elveszi a tálat.³⁰ A későbbi bővítés arról árulkodik, hogy szerzője nem lehetett tisztában az istenítéleti eljárással, hiszen az ilyen vitákban csak az egyik felet kötelezték arra, hogy az isten-

²⁴ SRH II. 519–520.

²⁵ Szuromi Szabolcs: *A temetésre vonatkozó egyházfegyelem a XII–XIII. században.* Budapest, 2002. 49–51, 87–88.

²⁶ SRH II. 522–523. A csoda teljes szövegét Kurcz Ágnes fordításában I. Árpád-kori legendák és Intelmek. A válogatás, a bevezető tanulmány, a jegyzetek és a szöveggondozás Érszegi Géza munkája. Budapest, 1983. 99–100.

²⁷ SRH II. 522–524.

²⁸ Az esetet istenítéletnek minősítette Horváth János: *Árpád-kori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái.* Budapest, 1954. 194.

²⁹ SRH II. 524–525.

³⁰ SRH II. 525.

ítéleti próbának alávesse magát, s ha ennek során bűnösnek bizonyult, a másik fél magától értetődően megnyerte a pert. A bővebb változat a 14. században a Magyar Anjou Legendárium miniátorát is megihlette, és ennek megfelelően két képet készített róla. Az egyik a földre zuhant ispán, a másikon a vitéz látható, amint a sírról elveszi a tálat.³¹

A szentté avatáshoz vezető és egyre erősödő folyamatról forráshiány miatt keveset tudunk.³² Mindössze néhány adat idézhető fel. Gallus Anonymus, III. Boleszló lengyel fejedelem történetírója valamikor 1110 táján urával együtt Magyarországon járt.³³ A királyi udvarban és másutt is hallhatta Szent Lászlóról azt a fontos vélekedést, amelyet gesztájában feljegyzett: „Mondják, soha nem volt Magyarországnak ilyen királya, és a földje sem volt oly termékeny utána.”³⁴

Itt nem egyszerűen arról volt szó, hogy a föld termékenységét összekapcsolták a nemrég elhunyt uralkodó személyével. A természeti jelenségeket isteni megnyilvánulásnak tekintették.³⁵ Isteni közreműködésről van szó: az ország Szent László földi érdemeinek égi elismerése okán lett termékeny.

A hit az isteni közreműködésben már a temetéskori első csoda alkalmával megmutatkozott. Egy vétkes a sírnál leborulva a király irgalmasságához könyörgött a gyógyulásáért. Csodás gyógyulását a legendaíró azzal magyarázta, hogy Isten a szentté avatáshoz szükséges eljárást

³¹ Magyar Anjou Legendárium. A bevezető tanulmányt írta, a legendaszövegeket összeállította és a kiadást sajtó alá rendezte Levárdy Ferenc. Budapest, 1973. XLIV/23-24. kép.

³² Kerny Terézia: László király szentté avatása és kultuszának kibontakozása (1095–1301). In: Ósök, táltosok, szentek. Tanulmányok a honfoglaláskor és Árpád-kor folklórából. Szerk. Pócs Éva–Voigt Vilmos. Budapest, 1996. 175-178., Klaniczay Gábor: A Szent László-kultusz kialakulása. In: Klaniczay Gábor, Koszta László et alii: Nagyvárad és Bihar a korai középkorban. Nagyvárad, 2014. 12-16.

³³ Bagi Dániel: Gallus Anonymus és Magyarország. Budapest, 2005. 38-39, 43, 221.

³⁴ Gesta principum Polonorum. The Deeds of the Princes of the Poles. Translated and annotated by Paul W. Knoll, Frank Schaer. Budapest–New York, 2003. 96.

³⁵ Veszprémy László: Az investitúra harcok királyképe német földön és Magyarországon. (László és Salamon propagandája és annak utóélete). Arrabona 46 (2008) 1. sz. 43. Vö. Georg Scheibelreiter: Der Regierungsantritt des römisch-deutschen Königs (1056–1138). Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung (= MIOG) 81 (1973) 23-24.

szem előtt tartva megajándékozta Szent Lászlót azzal, hogy mindenkinek, aki hozzá fohászkodik, isteni segítséget adjon.³⁶

A kultusz Valter püspök idejében még alapvetően a váradi egyház belügye volt. Felicián esztergomi érsek döntése nyomán a zágrábi egyház három nemesembere 1134-ben a váradi székesegyház oltáránál tett esküt a zágrábi székesegyház birtokügyében a váradi kanonokok jelenlétében.³⁷ Az oltárnál esküdtek: Szent László sírjának itt nem volt semmi része a peres eljárásban, noha később, a 13. század elején több alkalommal itt tettek esküt.³⁸

Mivel a váradi papi közösség is tudta, mi kell a szentté avatáshoz, elkészítették a szükséges életrajzot.³⁹ Ennek első része Szent László érényekben gazdag tevékenységét mutatta be, szinte csodák nélkül, hiszen mindössze két rendkívüli eseményt tartalmazott (az ima közbeni felemelkedést és az éhező sereg ellátását), míg második része a király halála utáni csodajeleket vette számba.⁴⁰

A kultuszt ápoló és tápláló váradi székesegyház püspöke és papja végül elérte III. Béla királynál, Jób esztergomi érseknél és a többi főpapnál, hogy megtegyék a szükséges lépéseket a szentté avatás ügyé-

³⁶ SRH II. 524.

³⁷ Chartae antiquissimae Hungariae ab anno 1001 usque ad annum 1196. Composuit Georgius Györffy. Budapest, 1994. 45-46. Aligha kétséges, hogy a Szűz Mária tiszteletére emelt főoltárnál volt az eskü. Balogh Jolán: i. m. II. 22.

³⁸ Regestrum Varadinense examinum ferri candentis ordine chronologico digestum, descripta effigie editionis a. 1550 illustratum sumptibusque capituli Varadinensis lat. rit. Curis et laboribus Joannis Karácsonyi et Samuelis Borovszky. Budapest, 1903. (= Reg. Varad.) 161, 166, 229, 230, 315, 340, 356, 387. sz. (A forrás digitális kiadásban is elérhető.)

³⁹ A követelményeket III. Ince pápa 1199-ben egy cremonai kereskedő szentté avatásáról szóló oklevélben világosan megfogalmazta. Die Register Innocenz'III. 1. Bd. 1. Pontifikatsjahr, 1198/99: Texte. Bearbeitet v. Othmar Hageneder und Anton Haidacher. (= Reg. Inn.) Graz–Köln, 1964. 762. 764.

⁴⁰ Gerics József: Krónikáink és a Szent László-legenda i. m. 128. A király érényei I. uo. 118-124. Vö. SRH II. 518-519.

ben. A királyi udvar támogatta az elképzelést.⁴¹ A keresztény uralkodó magától értetődően a kezdeményezés élére állt.

A király szentté avatása

Szent László szentté avatásáról a *Legenda*, mint befejezett tényről tudósít: 1192-ben testét dicsőségesen szentté avatták.⁴² A 12. század végi *Pray-kó-dex* kalendáriumában a szentté avatás következményeképpen június 27. a király földi maradványainak exhumálása ünnepnapjaként szerepel.⁴³

A szentté avatás körülményeiről részletesebb, bár korántsem egykorú beszámolót olvashatunk Spalatói Tamás művében. A spalatói főesperes 1266-ban befejezett történeti munkájában Perugiai Bernát spalatói érsek tevékenységének bemutatását a következő mondatokkal vezette be:

„Ebben az időben a felséges férfiú, Béla, Magyarország királya elküldte bizalmas jegyzőit az Apostoli Székhez, és azt kérte Ince pápa úrtól, parancsolja meg, hogy boldog László király maradványait exhumálják, és illőbb helyen helyezték el, továbbá rendelje el, hogy őt a szentek sorába iktassák. Kérésével egyetértett a pápa, és elküldött egy főtisztelendő férfiút, *Gregorius de Crescentio* bíborost, hogy a király akaratának illő módon tegyen eleget. Ekkor a bíboros, elvállalva az apostoli követséget, átkelt a tengeren, Dalmácia vidékére jött, és Trauban kötött ki. Mivel a tél zordsága még fenyegetett, az egész nagybőjt idején ugyanott akart maradni. Volt a kíséretében egy klerikus, a káplánja, név szerint Bernát, Toszkána tartományból, Perugia volt a hazája, egy tudós és

⁴¹ Nincsen semmi alapja annak a nézetnek, amely szerint a szentté avatás III. Béla király uralmának törvényesítését szolgálta volna. Kristó Gyula: Szent László királyra emlékezve. *Vigília* 57 (1192) 345. Csaknem két évtizedes uralkodás után a királynak erre aligha volt szüksége. Vö. Török József: A magyar föld szentjei. Debrecen, 1991. 70-71., Klaniczay Gábor: Szent László kultusza a 12-14. században. In: A középkor szeretete. Történeti tanulmányok Sz. Jónás Ilona tiszteletére. Szerk. Klaniczay Gábor, Nagy Balázs. Budapest, 1999. 366-367.

⁴² SRH II. 525.

⁴³ Policarpus Radó: i. m. 44, 49., SRH I. 121.

ékesszóló férfiú, magas termettel. Mivel őt gyakran küldték Magyarországra, ismert volt Béla király előtt, és olyannyira elnyerte az uralkodó és sok előkelő meg főpap kegyét, hogy a király maga bízta rá fiát, Imrét, hogy nevelje és oktassa. Midőn tehát a Magyarországra érkezett követ eleget tett követi megbízatásának, visszatért hazájába.⁴⁴

A kutatás már régóta felhívta a figyelmet Spalatói Tamás tévedéseire.⁴⁵ Mindenekelőtt arra, hogy úgy szerepelteti III. Ince pápát (1198–1216), mint akinek része lett volna a szentté avatásban. A két évvel korábban elhalálozott III. Béla (1172–1196) természetesen nem fordulhatott kéréssel III. Ince pápához. A tévedést javították is, III. Ince helyett automatikusan az őt megelőző III. Celesztin pápához (1191–1198) kapcsolták a magyar király szentté avatását.⁴⁶ Logikus a korrekció, de - mint látni fogjuk - nem ilyen egyszerű a megoldás.

Spalatói Tamás nem csak a pápa, hanem a pápai legátus nevét illetően is tévedett. Gergely (*Gregorius de Crescentio*) pápai követ ugyan valóban létezett, sőt, két rokon bíboros viselte ugyanezt a nevet. Közülük az idősebbik járt Magyarországon, de ő is csak III. Béla halála után.⁴⁷

III. Béla uralkodása alatt két pápai legátus kereste fel Magyarországot.⁴⁸ Egyikük, Gergely szerpap-bíboros (*Gregorius de Sancto Apostolo*), valóban kapcsolatba hozható Szent László király szentté avatásával.

⁴⁴ Thomae archidiaconi Spalatensis Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum. Latin text by Olga Perić, Edited, translated and annotated by Dalmir Karbić, Mirjkana Matijević Sokol and James Ross Sweeney. Budapest–New York, 2006. 134-136. Vö. Horváth János: A Gellért-legendák keletkezése és kora. In: Középkori kútfőink i. m. 158.

⁴⁵ *Scriptores rerum Hungaricarum, Dalmaticarum, Croaticarum et Sclavonicarum. Cura et studio Ioannis Georgii Schwandtneri.* III. Bilibopolae Vindobonensis 1748. 567-568.

⁴⁶ Bunyitay Vincze: A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. I. Nagyvárad, 1883. (Utánnomás: Nagyvárad, 1999.) 82., Karácsonyi János: Szent László i. m. 100.

⁴⁷ Werner Maleczek: Papst und Kardinalskolleg von 1191 bis 1216. Die Kardinäle unter Coelestin III. und Innocenz III. Wien, 1984. 90-92, 183-184.

⁴⁸ Weiss: Die Urkunden der päpstlichen Legaten von Leo IX. bis Coelestin III. (1049–1198). Köln–Weimar–Wien, 1995. 288., Werner Maleczek: i. m. 93-94.

Bármennyire is meglepő, a Bolognában tanult, művelt Spalatói Tamás nem volt teljesen tisztában a szentté avatási eljárással. A 12. század második felében létező gyakorlat szerint ennek három eleme volt. Először az érdekeltek kérvényben kérték a pápától a kívánt személy szentté avatását, s ehhez csatolták az illető életrajzát. Ezután következett a pápa vagy megbízottjai vizsgálata arról, hogy a javasolt személy valóban megérdemli-e, hogy a szentek közé felvegyék. Végül a vizsgálódás pozitív eredménynek ünnepélyes nyilvánosságra hozatala zárta le az eljárást.⁴⁹

Az esetek többségében pápai oklevél tette közzé, hogy az illetőt beírták a szentek katalógusába.⁵⁰ A földi maradványok exhumálása a közzétételt követően valósult meg előbb vagy utóbb.⁵¹ Spalatói Tamásnál fordított a sorrend: megfogalmazása szerint a király előbb az exhumálásra, majd a szentté avatásra kérte a pápát. Abban viszont nem tévedett, hogy az eljárásban a pápai legátus is részt vett.

Mit tudunk Gergely legátusról, akinek valamilyen formában köze lehetett Szent László szentté avatásához?

III. Kelemen pápa (1187–1191), III. Celesztin elődje nevezte ki szerep-bíborossá. Római címtemploma a *Sancta Maria in Porticu* lett. Legátusként járt Magyarországon.⁵² A kérdés az, hogy mikor és hányszor.

A válaszadáshoz kiindulópontként azt kell megnézni, hogy a bíborosi kinevezése és III. Béla halála közötti időszakban Gergely mikor volt hosszabb ideig távol a pápai kúriától, azaz mikor hiányoznak aláírásai a pápai bullákon. Eszerint először 1189. február 20. és 1190. május 7., másodszer pedig 1192. január 11. és 1192. november 22. között tevékenykedett legátusként.⁵³

⁴⁹ Renate Klauser: Zur Entwicklung des Heiligsprechungsverfahrens bis zum 13. Jahrhundert. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte 71 Kan. Abt. 40 (1954) 85-101, kül. 91-96.

⁵⁰ Otfried Krafft: Papsturkunde und Heiligsprechung. Die päpstlichen Kanonisationen vom Mittelalter bis zur Reformation. Ein Handbuch. Köln-Weimar-Wien, 2005. 2, 1033-1034, 1035.

⁵¹ Solymosi László: Magyar főpapok angliai zarándoklata 1220-ben. Történelmi Szemle 55 (2013) 530.

⁵² Werner Maleczek: i. m. 93-94.

⁵³ Reg. Inn. I. 376 (4. és 7. jegyzet). Vö. Werner Maleczek: i. m. 93, 366-368.

A két távollét két egymást követő pápa uralkodásához kapcsolódik. Az első III. Kelemen, a második III. Celesztin pápa idejében történt. A két hosszabb távollét önmagában csak lehetőséget ad a követi megbízás feltételezésére. Szerencsére vannak egykorú okleveles adatok, amelyek azt bizonyítják, hogy Gergely legátusként kétszer járt Magyarországon. Keltezetlen oklevelében éppen maga hivatkozik korábbi magyarországi követi tevékenységére.⁵⁴ Más adatok is vonatkoznak az első útra. III. Celesztin pápa 1191. december 20-án megerősítette a szebeni prépostság alapítását. Jób esztergomi érsekhez intézett levelében megemlíti Gergely követ erre vonatkozó oklevelét, amit akkor állított ki, amikor legátus volt.⁵⁵ Magából a pápai oklevél keltezéséből is az következik, hogy csakis Gergely legátus első útjáról lehetett szó.

Gergely bíboros legátusként tehát bizonyíthatóan kétszer járt Magyarországon, sőt itt oklevelet is adott ki.⁵⁶ Az egyik útja 1189/1190-ben, a második pedig 1192-ben volt. Mindegyik küldetés teljesítése viszonylag hosszabb időt, több hónapot vett igénybe.

A megbízatás tárgyáról néhány oklevél tájékoztat. Eszerint a legátus egyfelől Dél-Dalmáciában, közelebbről a spalatói egyháztartományban tevékenykedett, ahol a trauai püspök és a székeskáptalan perében járt el.⁵⁷ Másfelől a Magyar Királyságban a szebeni prépostság ügyével foglalkozott.⁵⁸

II. Géza király (1141–1162) lakatlan területet adományozott Dél-Erdélyben a betelepülő szászoknak, akik Szebenben egyházi intéz-

⁵⁴ Reg. Inn. I. 376.

⁵⁵ Monumenta ecclesiae Strigoniensis. I–II. Ed. Ferdinandus Knauz. Strigonii 1874-1882. (= Mon. Strig.) I. 141-142.

⁵⁶ Gergely követ személye és oklevele nem szerepel a téma kézikönyvében. Stephan Weiss: i. m. 290-320, 389-391.

⁵⁷ Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae ac Slavoniae. Ed. T. Smičiklas. II–III. Zagrabiae 1904–1905. II. 253-255.

⁵⁸ A prépostság alapítását 1189 nyarára vagy 1190-re teszi Wolfgang Grandjean: Die Anfänge der Hermannstädter Propstei im Spiegel päpstlicher Urkunden. In: Zur Rechts- und Siedlungsgeschichte der Siebenbürger Sachsen. Hg. v. Paul Philippi. (Siebenbürgisches Archiv III/8) Köln-Wien, 1971. 269. Mások 1191-re teszik az alapítást. F. Romhányi Beatrix: Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Budapest, 2000. 45.

ményt építettek. III. Béla kiváltságos prépostsággá tette ezt az intézményt, s erről hiteles okmányt állított ki. Gergely legátus, majd III. Kelemen pápa megerősítése után III. Celesztin pápa is jóváhagyta a király intézkedését, bevezettette regisztrumába, és minderről 1191. december 20-án tájékoztatta az esztergomi érseket.⁵⁹

Hamarosan értelmezési vita kerekedett a szebeni prépost és az erdélyi püspök között az említett királyi, illetve legátusi oklevélben szereplő *desertum*, vagyis pusztaság szó miatt. A prépost azt állította, hogy az összes szász telepés az ő egyházának van alávetve, míg a püspök azt mondta, hogy a király és a legátus értelmezése szerint csak azok tartoznak a prépostsághoz, akik a lakatlan területen telepedtek le. Az ügy végül III. Celesztin pápa elé került, aki Gergely bíborost bízta meg a jogvita rendezésével.

Gergely második magyarországi legációján tett eleget a pápa megbízásának. Veszprémben megkérdezte III. Béla királyt, aki előkelői jelenlétében kijelentette, sem a prépostság alapításakor, sem később nem állt szándékában, hogy minden szász a prépostságnak legyen alávetve. A prépostsághoz csak a pusztaságban letelepedett szászok tartoznak.

A legátus elfogadta a király értelmezését, és a préposttal szemben az erdélyi püspöknek adott igazat. A püspök gondoskodott a számára kedvező döntés megörökítéséről. Kérésére 1198-ban III. Ince pápa megerősítette és átírta a legátus levelét, amely így a pápa első regisztrumkötetében fennmaradt.⁶⁰

A két legációval kapcsolatos okleveles forrásokban nem esik szó Szent Lászlóról és szentté avatásáról. Ugyanakkor nem valószínű, hogy Gergely legátus tevékenysége a spalatói egyháztartomány és a szebeni prépostság említett ügyeire korlátozódott volna. Ezeket ugyanis a pápai kúriában is elintézhették volna. A követ bizonyára tárgyalt a magyar királlyal a III. keresztes hadjáratban való részvételről is. De nem ez volt a fő feladata.

⁵⁹ Mon. Strig. I. 141-142.

⁶⁰ Reg. Inn. I. 375-377.

Gergely legátus küldetésének igazi célja László király szentté avatása lehetett.⁶¹ Mással nem tudjuk magyarázni, miért kellett alig négy év alatt kétszer is Magyarországon járnia. Az eseményeket a következőképpen rekonstruálhatjuk.

1188 végén vagy 1189 elején a főpapok támogatásával III. Béla király kérvényt nyújtott be III. Kelemen pápához Szent László szentté avatása ügyében. A kérvényhez minden bizonnyal Szent László legrégebbi, ma már ismeretlen ősglegendájának a szövegét mellékeltek.⁶²

A pápa Gergely bíborost bízta meg, hogy megvizsgálja, teljesíthető-e a kérés. Gergely legátusként 1189-ben Magyarországra jött, ahol Váradon és másutt tanúkat hallgatott ki. Visszatérte után, jelentése ismeretében, III. Kelemen pápa még 1190-ben, vagy legkésőbb 1191 márciusában (még halála előtt), felvette a magyar uralkodót a szentek sorába, és erről oklevelet állított ki.

De az is lehetséges, hogy ezt a feladatot 1191-ben (legkésőbb 1192 első napjaiban) már az új pápa, III. Celesztin látta el. Az biztos, hogy Gergely bíboros már tőle kapta újabb legátusi megbízását. Második küldetése során, 1192. június 27-én, Gergely főcelebránsként részt vett Váradon az ünnepélyes szertartáson, amely az exhumálást követően a földi maradványok átvitelét foglalta magában.

Végeredményben a szentté avatást kinyilvánító pápai oklevél Gergely legátus két magyarországi küldetése között, vagyis 1190. május 7. és 1192. január 11. között keletkezhetett, és kiadója a két pápa bármelyike lehetett. Akárhogy is volt, a szentté avatási eljárásban valamilyen formában mindkét pápának része volt. Ilyesmi máskor is előfordult. Kuni-gunda császárné szentté avatási eljárása 1197-ben kezdődött III. Celesztin pápa idején és III. Ince alatt fejeződött be 1200-ban.⁶³

⁶¹ Minden bizonnyal Szent László kortársának, János traui püspöknek a szentté avatási ügye is Gergely legátusa feladatai közé tartozott. Ana Marinković: Celestin III and Dalmatia. In: Pope Celestin III (1191–1198). Diplomat and Pastor. Eds. John Doran, Damian J. Smith. Ashgate, 2008. 185-187. Vö. Thomae archidiaconi Spalatensis Historia i. m. 77, 155.

⁶² Az elveszett ősglegendára lásd Bartoniek Emma bevezetését. SRH II. 509-511.

⁶³ Volkert Pfaß: Die innere Verwaltung der Kirche unter Papst Coelestin III. Mit Nachträgen zu den Papstregesten 1191–1198. Archiv für Diplomatik 18 (1972) 304.

A fenti gondolatmenettel kapcsolatban önként adódik a kérdés: Miért nem maradt fenn a szentté avatásról szóló pápai oklevél? A források hiányából nem szerencsés magát a tényt megkérdőjelezni, kétségbe vonni.⁶⁴ Inkább arra a magától értetődő kérdésre kell magyarázatot találni, miért nincsenek okleveles források.

Mind III. Kelemen, mind III. Celesztin pápa idejében készültek regisztrumkötetek, amelyekbe szokás szerint általában bemásolták a pápai kiadványok szövegét. Mint láttuk, mindkét pápa említett magyar vonatkozású oklevelével is ez történt. A két pápa regisztrumkötetei azonban megsemmisültek.⁶⁵ Ezért hiába kutatunk a Vatikáni Titkos Levéltárban. Így csak azokról a pápai döntésekről van ismeretünk, amelyek a címzettek vagy mások levéltárában fennmaradtak.

Esetünkben azonban a címzettek levéltáraival sincsen szerencsénk. A szentté avatásról szóló pápai okleveleket a magyar királynak, Jób esztergomi érseknek, Elvin váradi püspöknek és a váradi klérusnak kézbesíthették. A középkori királyi és a váradi egyházi levéltár elpusztult. A Prímási Levéltár ugyan gazdag anyagot tartalmaz, de itt is döntően azok az oklevelek maradtak meg, amelyek az érsek és a székesegyház jogaira vonatkoztak. Ilyen tartalmú okleveleket ebből az időszakból mindkét pápától őriznek Esztergomban, de szentté avatásról szólót nem.⁶⁶

Az sem kedvezett az oklevelek fennmaradásának, hogy a szentté avatás jogilag lezárt ügy volt. Megtörténte után nem pereskedtek miatta, mint ahogy birtokügyekben számtalanszor megtették, szerencsés esetben oklevelek sokaságát hagyva az utókorra. Gondoljuk meg, ha Gergely legátus említett oklevele másolatban nem maradt volna meg III. Ince pápa regisztrumkötetében, akkor még annak sem lenne írásos bizonyítéka, hogy kétszer járt követként Magyarországon.

⁶⁴ Stephan Kuttner: La réserve papale du droit de canonisation. *Revue historique de droit français et étranger*, IVe série 17 (1938) 174-175, 182, 205., Otfried Krafft: i. m. 208.

⁶⁵ Helmuth Feigl: Die Registrierung der Privilegien unter Papst Innozenz III. *MIÖG* (68) 1960 114. Vö. Otfried Krafft: i. m. 208.

⁶⁶ Mon. Strig. I. 135, 139, 140.

Végül a rekonstrukció szükségessé teszi Gergely bíboros szerepének tisztázását a szentté avatási eljárásban. Spalatói Tamás szűkszavúan csak annyit írt, hogy követi feladatát teljesítette. Ebbe az általános megfogalmazásba minden további nélkül belefér, amit eddig tulajdonítottunk neki, hogy a helyszínen kihallgatta a tanúkat és felvette vallomásaikat, majd második küldetése alkalmával részt vett az exhumálást követő szertartáson.

A kérdés az, hogy volt-e ennél nagyobb szerepe Gergely legátusnak, nevezetesen rendelkezett-e különleges pápai felhatalmazással, amelynek birtokában ő avathatta szentté a magyar királyt Váradon.⁶⁷ Ezzel a lehetőséggel nem számoltunk, s nem véletlenül.

A szentté avatási eljárás jogi feltételrendszerét viszonylag későn, a 13. század első évtizedeiben fogalmazták meg. A kánonjogi szabályozás a mindenkori pápának biztosított kizárólagos illetékességet a szentté avatásban.⁶⁸

Az ide vezető folyamatban jelentős része volt III. Celesztin személyének, aki pápasága előtt Hyacinthus Bubonis néven közel ötven éven át bíborosként és számos alkalommal legátusként is tevékenykedett.⁶⁹ Mint pápa (a magyar királyt nem számítva közéjük) öt személyt maga avatott szentté. Egyik esetben sem bízta a szentté avatást legátusára.⁷⁰ Sőt, ragaszkodott ahhoz, hogy pápáként megerősítse egy korábbi eljárásának az érvényességét. 1173 elején ugyanis legátusként ő nyilvánította szentté Rosendo püspököt, az ibériai Dumio (Mondofiedo) egykori főpapját anélkül, hogy erre pápai felhatalmazást kapott volna. Legátusi döntésén nem kellett módosítania, de úgy érezte, hogy a formán igen. Ezért pápáként 1195-ben megerősítette a több mint két évtizeddel

⁶⁷ Többek közt a legátus szerepét hangsúlyozta Horváth János: A Gellért-legendák keletkezése i. m. 158, 161., Török József: Szent László liturgikus tisztelete i. m. 138., uő: Szent László szentté avatása. *Műemlékvédelem* 36 (1992) 197.

⁶⁸ Stephan Kuttner: i. m. 172-228., Török József: Szent László liturgikus tisztelete i. m. 137-139., Erdő Péter: Szent Erzsébet kanonizációs eljárása és a korabeli egyházjog. *Történelmi Szemle* 58 (2016) 1-22., uő: Jog az egyház hagyományában és életében. Budapest, 2016. 425-452. Vö. Otfried Krafft: i. m. 2.

⁶⁹ Werner Maleczek: i. m. 68-70, Stephan Weiss: i. m. 173-203, 207, 249, 383-387.

⁷⁰ Otfried Krafft: i. m. 173-213., különösen 208-209., 264-266, 309.

korábbi szentté nyilvánításának érvényességét.⁷¹ Ennek alapján zártuk ki azt a lehetőséget, hogy III. Celesztin pápa különleges megbízást adott volna Gergely legátusnak Szent László kanonizálására.

III. Kelemen pápa ugyan több alkalommal átruházta a szentté avatást legátusára,⁷² de ennek itt nincs különösebb jelentősége, mert őt halála megakadályozta abban, hogy Gergely bíboros második küldetésére bármilyen felhatalmazást adjon. A két pápa eltérő gyakorlata a szentté avatás módjáról megengedi a feltételezést, hogy a magyar királyt szentté avató oklevelet III. Celesztin pápa állította ki, mégpedig nagy valószínűséggel 1191-ben. Az elveszett oklevél tartalmi-szerkezeti felépítése nyilvánvalóan a hasonló pápai kiadványok mintáját követte.

A szentté avatás következményei

A szentté avatás, majd az azt követő transláció 1192. június 27-én, és ezen nap kötelező ünneppé nyilvánítása a kultusz kiteljesedését hozta magával.

A halotti liturgiával összefonódó kultusz liturgikus kultusszá vált. Ehhez liturgikus szövegek kellettek. Az átvitel ünnepére összeállították (bizonyára még nem teljesen végleges formában) a szent király tiszteletére mondott miséhez szükséges liturgikus szöveget.⁷³ A könyörgések utaltak a király bűnös voltára, de egyben azt is kifejezték, hogy Isten megbocsátott neki, és az örökkévalóság dicsőségében részesítette az uralkodót.⁷⁴

⁷¹ Stephan Weiss: i. m. 185, 202-203., Otfried Krafft: i. m. 204-209. A két oklevél értelmező tanulmánnyal két kiadásban is elérhető. Antonio García y García: A propos de la canonisation des saints au XIIe siècle. *Revue de Droit Canonique* 18 (1968) 3-15., forrasszöveg: 5-9., uő: La canonización de San Rosendo de Dumio. In: uő: *Estudios sobre la canonística Portuguesa medieval*. Madrid, 1976. 157-172., forrasszöveg: 167-172.

⁷² Otfried Krafft: i. m. 162-172., Jürgen Petersohn: Jubiläumsfrömmigkeit vor dem Jubelablaß. Jubeljahr, Reliquientranslation und „remissio“ in Bamberg (1189) und Canterbury (1220). *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 45 (1989) 38-39.

⁷³ Török József: Szent László liturgikus tisztelete i. m. 143-144, 158-159.

⁷⁴ Török József: Szent László liturgikus tisztelete i. m. 143, 158. Vö. Kertész Balázs: Megjegyzések Szent László kanonizációjához. Laskai Osvát második Szent László-sermójának forrásproblémája. *Magyar Könyvszemle* 122 (2006) 303-314.

További liturgikus alkotások is születtek Váradon. Így a misén énekelt szekvencia⁷⁵ és a szent ünnepének fényét emelő verses zsolozsma, melyet részben a *Legenda* szövege inspirált.⁷⁶ Az őslendához is hozzányúltak, két változatban is kibővítették az újabb csodákkal.⁷⁷

Az exhumálást követően a földi maradványok egy részét nem temették el újra díszesebb helyen, hanem ereklyeként megtartották. Szent László nevezetes fejereklyéjének fordultatos története is ekkor vette kezdetét.⁷⁸ A váradi püspök több egyházi intézménynek ajándékozott a csontmaradványokból. Az elsők között, vagy éppen legelsőként ekkor kapott a szebeni prépostság Szent László-ereklyét, és lett ezzel a szentté avatott uralkodó a társaskáptalan égi patrónusa.⁷⁹ A szent tiszteletére a váradi székesegyházban a sírnál oltárt emeltek.⁸⁰

Sok helyen templomokat építettek, és a névadási gyakorlatnak megfelelően a templom Szent László titulusa gyakran a település nevében is kifejeződött.⁸¹ A kultusz átlépte a váradi egyházmegye határait és hamarosan országossá vált.⁸² Ebben a folyamatban nyilvánvalóan

⁷⁵ Mezey László: *Athleta patriae*. Szent László legkorábbi irodalmi ábrázolásának alakulása. In: *Athleta Patriae*. Tanulmányok Szent László történetéhez (i. m.): 44. Szövegét I. Török József: Szent László liturgikus tisztelete i. m. 155-158.

⁷⁶ Szövegét I. Török József: Szent László liturgikus tisztelete i. m. 148-155. A zsolozsmát részletesen tárgyalja Mezey László: i. m. 35-46. Vö. Dobszay László: Az ország patrónusainak liturgikus tisztelete a középkori zsolozsmában. In: *Magyar szentek tisztelete és ereklyéi*. Szerk. Cséfalvay Pál, Kontsek Ildikó. Esztergom, 2000. 99-100.

⁷⁷ A László-legenda korai változatainak időrendjéről I. SRH II. 509-513., Szovák Kornél: Szent László alakja a korai elbeszélő forrásokban. *Századok* 134 (2000) 132-138., 141-142.

⁷⁸ Ipolyi Arnold: Magyar ereklyék. *Archaeologiai Közlemények* 3 (1863) 73-86., Fedeles Tamás: „Ad visitandumque sepulchrum sanctissimi regis Ladislai”. Várad kegyhelye a késő középkorban. In: „Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére. Bagi Dániel, Fedeles Tamás, Kiss Gergely. Pécs, 2012. 175-176.

⁷⁹ A szebeni egyház eredeti védőszentjének nevét nem ismerjük. Szent László 1192-ben valószínűleg társpatrónus lett, majd idővel háttérbe szorult és végül feledésbe merült az eredeti, számunkra ismeretlen patrocínium.

⁸⁰ Bunyitay Vincze: Várad stat. i. m. 71., Reg. Varad. 362. sz.

⁸¹ Mező András: *Patrocíniumok a középkori Magyarországon*. Budapest, 2003. 211-221.

⁸² Bálint Sándor: *Ünnepi Kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából. I-II*. Budapest, 1977. I. 480-504.

jelentős része volt azoknak az egyházi intézményeknek, amelyeket Szent László alapított vagy adománnyal gazdagított. A szentté avatott uralkodó ismertsége is gyorsította az országos elterjedést. Ebben sokat segített, hogy már régóta olvasható volt az ismeretlen krónikás összefoglalója az uralkodó eseményekben gazdag életéről.⁸³

Így nem meglepő, hogy a Szent László-zsolozsmában (meg a szekvenciában) a helyi kultusz mellett már az országos is helyet kapott. A szent király nem csupán Várad, hanem az egész magyar nép (*Hungarorum gens*) és Pannonia, azaz a Magyar Királyság büszkesége lett, sőt a himnusz műfajához illően, óhaj formájában „a haza fáradhatatlan védelmezője és bajnoka”⁸⁴

Kiegészítették az 1092. évi Szabolcsi Zsinat ünneplistáját.⁸⁵ Az egész ország számára mintául szolgáló esztergomi ünneplajstromba az 1083-ban szentté avatott és Szent László-legendában szereplő öt magyar szent⁸⁶ mellé felvették Szent László ünnepét. Eszerint megkülönböztetett tisztelet illette meg a szent királyokat: Istvánt és Lászlót, Imre herceget, valamint Gellért püspököt, András és Benedek Zobor vidéki remeteket. A bibliai ihletésű megfogalmazás szerint azért lettek méltóak az ünnepélyes tiszteletre, ünnepnapjuk megülésére, mert „az igen szerencsés Magyarország földjét az Úr szőlejében munkálkodva a keresztény tanítással teljesen átittatták”.⁸⁷ Illett ez az értékelés Szent László királyra is, hiszen a Szent István halálát követő trónharcok és pogánylázadások után sikerült megszilárdítania a keresztény életformát és továbbfejlesztenie az egyházszervezetet.

⁸³ SRH I. 366-420. Gericz József: Krónikáink és a Szent László-legendája i. m. 113-136.

⁸⁴ Török József: Szent László liturgikus tisztelete i. m. 148-149, 153, 156., Mezey László: i. m. 42, 44-45., Marosi Ernő: Szent László mint nemzeti szent. In: uő: Kép és hasonmás. Művészet és valóság a 14–15. századi Magyarországon. Budapest, 1995. 76-77, 199. Vö. Kurcz Ágnes: Lovagi kultúra Magyarországon a 13–14. században. Budapest, 1988. 211.

⁸⁵ Závodszy Levente: i. m. 164. (38. art.)

⁸⁶ SRH II. 520-521.

⁸⁷ Solymosi László: Az esztergomi egyházmegye legrégebbi ünneplajstroma. (Szent Adalbert, Szórád-András és Benedek tisztelete az erdélyi szászoknál). In: R. Várkonyi Ágnes Emlékkönyv. Szerk. Tusor Péter, Rihmer Zoltán, Thoroczkay Gábor. Budapest, 1998. 93-94.

A változás ékes bizonyossága Imre király 1198-ban kiadott oklevele. Ebben Szent István és Szent László neve nemcsak egymás mellé került, mint az ünneplistában, hanem a két szent követendő minta lett Imre király számára. Úgy járt el ő is, mint a szent királyok: az uralkodói jövedelmek tizedét az esztergomi érseknek adományozta, sőt, példájukra az esztergomi várban épülő királyi lakóházat is az esztergomi érseknek adta.⁸⁸

Összességében 1200 táján minden adott volt ahhoz, hogy a szentté avatott magyar király tisztelete az egész országban elterjedjen, művészi ábrázolások sokasága örökítse meg a lovagszent uralkodót, és Szent László a középkori Magyar Királyság legnépszerűbb szentjévé, népmonddai hőségévé váljon.

⁸⁸ Mon. Strig. I. 156.